การศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณี ในจังหวัดเพชรบุรี

The Study of Traditional Art in Petchburi Province

อาจารย์สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา และคณะ*

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษาพัฒนาการของศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี และได้พบว่า งานศิลปกรรมแบบประเพณีมีพัฒนาการสูงสุดในช่วงอยุธยาตอนปลาย พัฒนาการสำคัญที่สุดทางสถาปัตยกรรมอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว ในสมัยรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลราวสมัยรัชกาลที่ 4 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีพัฒนาการของสกุลช่างสถาปัตยกรรมตามวัดสำคัญในจังหวัดเพชรบุรี ภาพจิตรกรรมที่สำคัญที่สุดได้แก่ ภาพที่พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม (ประมาณ พ.ศ. 2173-2199) แสดงถึงฝีมือช่างชั้นสูง ส่วนภาพที่วัดเกาะแก้วสุวรรณาราม (พ.ศ. 2277) นั้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของช่างเขียนท้องถิ่นในช่วงเวลาดังกล่าว ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ได้เริ่มปรากฏอิทธิพลของเทคนิคแบบตะวันตกขึ้นในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาสมณาราม ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนภาพในพระวิหารวัดมหาธาตุ ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น มีอิทธิพลของเทคนิคแบบตะวันตกมากขึ้น และเป็นพัฒนาการที่สำคัญช่วงสุดท้าย งานประติมากรรมในจังหวัดเพชรบุรีที่สำคัญที่สุดคือ งานประติมากรรมปูนปั้น ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมแบบประเพณีประเภทเดียวในจังหวัดเพชรบุรี ที่มีพัฒนาการสืบเนื่องตั้งแต่สมัยอยุธยามาจนกระทั่งปัจจุบัน

Abstract

The aim of this research is to study the development of the traditional art in Petchburi Province. It is concluded that the peak of its development was evident during late Ayudhya period. In architecture, the most prominent development was witnessed during the period. In Bangkok period, increasing influence of western architecture began to be felt during the fourth reign. While the fifth reign saw the development of indigenous groups of architects at various prominent monasteries. The ordination hall of Wat Yai houses the most important mural paintings (AD. 1630-1650). Later indigenous development is founded in the mural painting at Wat Koh (AD. 1734). During Bangkok period, the integration of the western influence is detected in the mural paintings at Wat Maha Samanaram which was painted during the fourth reign. The last important mural paintings were painted during the sixth reign. They are at Wat Mahatat. The most important Petchburi sculpture is the stucco relief. It is the only practice in traditional art which indigenous developments can be traced since Ayudhya period to date.

*อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, รองศาสตราจารย์สมใจ นิ่มเล็ก,
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปรีชา เถาทอง, รองศาสตราจารย์จรัญพัฒน์ ภูวนันท์

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

1.1 ด้านนโยบายการวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากร

สืบเนื่องจากนโยบายการสนับสนุนงานวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเน้นในด้านศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับภูมิภาคตะวันตก มหาวิทยาลัยได้สนับสนุนโครงการวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับภาคตะวันตกหลายโครงการ ซึ่งเป็นการวิจัยเฉพาะเรื่องและมีพื้นที่ที่ทำการศึกษาอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันตก โครงการวิจัยเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรมที่แล้วเสร็จ และกำลังดำเนินการอยู่รวมทั้งโครงการศึกษาลุ่มน้ำท่าจีนซึ่งเป็นโครงการ ใหญ่ของมหาวิทยาลัย มีอาณาเขตครอบคลุมอยู่ในจังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี นครปฐม ชัยนาท นอกจากนั้นยังมี โครงการวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา ซึ่งศึกษาอยู่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรี

จากการพิจารณาโครงการศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับภูมิภาคตะวันตกดังกล่าว ผู้วิจัยได้พบว่ายังมิได้มีโครงการศึกษาวิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีอยู่เลย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงพื้นที่เขตจังหวัดเพชรบุรีและความสำคัญทางด้านวิชาการทางศิลปกรรม โดยเฉพาะเรื่องราวของสกุลช่างเพชรบุรี ซึ่งเป็นสกุลช่างที่สำคัญมาแต่สมัยอยุธยา จึงเห็นสมควรทำการศึกษาวิจัยเรื่องราวและรายละเอียดของงานศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี เพื่อเป็นการเพิ่มพูนข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมของภาคตะวันตกของมหาวิทยาลัยศิลปากรให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.2 ด้านวิชาการทางศิลปกรรม

ลักษณะของศิลปกรรมไทยมีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งน่าสนใจตามยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นสุโขทัย อยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ และมักมีการสืบเนื่องได้รับอิทธิพลต่างๆ ทั้งจากสกุล ช่างของไทยเองและการรับอิทธิพลจากสกุลช่างของประเทศ หรืออาณาจักรอื่นๆ ซึ่งนำมาประยุกต์เป็นลักษณะไทยได้อย่างแนบเนียนและกลมกลืน

สำหรับความสำคัญของงานศิลปสกุลช่างเพชรบุรี นั้น ผู้ที่ยกประเด็นขึ้นมากล่าวถึงอย่างเป็นวิชาการเป็นท่านแรกได้แก่ ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า จิตรกรรม ฝาผนังใน จังหวัดเพชรบุรีมีลักษณะของการเขียนการแสดงออก การออกแบบ องค์ประกอบรวมทั้งการบรรจุเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของ ตนเอง ซึ่งแตกต่างจากแบบศิลปเมืองหลวง (อยุธยา) ต่อมา อนุวิทย์ เจริญศุภกุล ได้ชี้ให้เห็นว่า นอกจากจิตรกรรม ฝาผนังแล้ว ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมของเพชรบุรีก็มีลักษณะเฉพาะเป็นสกุลช่างเช่นเดียวกัน

ศิลปกรรมสกุลช่างเพชรบุรีจึงเป็นสกุลช่างทางศิลปะที่มี ลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าและยังมีหลักฐานที่ค่อนข้างสมบูรณ์ให้ศึกษาเรื่องราวต่อเนื่องเป็นกรณีศึกษาได้หลายแห่งโดยเฉพาะในศิลปกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ในจังหวัดเพชรบุรี เช่น วัดมหาธาตุ วัดเขาบันไดอิฐ วัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นต้น ศิลปกรรมแบบประเพณีเหล่านี้สามารถศึกษาในรายละเอียดทั้งในด้านจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ศิลปะ การศึกษาวิจัยสามารถทำได้ทั้งในการศึกษาเฉพาะสาขาและศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในระหว่างสาขา ตลอดจนเรื่องราวของความสืบต่อของวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอีกด้วย

จากเหตุผลตามข้อ 1.1 และ 1.2 ผนวกกับการที่มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะเด่นทางการเรียน การสอนทางศิลปะ ทั้งยังตั้งอยู่ในเขตของภูมิภาคตะวันตก จึงควรมีบทบาทและควรมีการศึกษาข้อมูลทางด้านศิลปกรรมของเขตภาคตะวันตกให้ครบถ้วน เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ต่อการศึกษา และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมแบบประเพณีสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะของศิลปกรรมในเขตจังหวัดเพชรบุรี โดยเน้นด้านศิลปกรรมแบบประเพณี

2.2 เพื่อเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับศิลปกรรมวัฒนธรรมภาคตะวันตกตามนโยบายการส่งเสริมงานวิจัยของมหาวิทยาลัย

2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปกรรมให้เป็นสมบัติของชาติสืบต่อไป

3. ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรีในที่นี้ คณะทำงานได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 การศึกษาสถาปัตยกรรมประเพณี

ก) การศึกษาจะเน้นงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีสมัยอยุธยาเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะเหตุว่างาน

สถาปัตยกรรมแบบ ประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี ที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมนั้นล้วนเป็นงานสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นส่วนใหญ่

ส่วนงานสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์นั้นจะยกตัวอย่างเป็นบางอาคาร ทั้งนี้เพื่อกล่าวถึงความสืบเนื่องหรือความเปลี่ยนแปลง และจะยกตัวอย่างอาคารซึ่งมีอายุไม่เกินสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้เพราะว่า ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมานั้น งานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีเริ่มจะมีความหลากรูปแบบมากขึ้น และทำให้ยากต่อการศึกษาในลักษณะของความสืบเนื่อง

ข) การศึกษาสถาปัตยกรรมแบบประเพณีในที่นี้จะศึกษาเฉพาะงานสถาปัตยกรรมทางศาสนา โดยศึกษาเฉพาะเขตพุทธาวาส และเน้นการศึกษาเฉพาะในโบสถ์และวิหารเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะสถาปัตยกรรมทางศาสนานั้นเป็นสถาปัตยกรรมแบบประเพณีที่มีหลักฐานให้ศึกษาในลักษณะของความต่อเนื่องได้มากที่สุด

3.2 การศึกษาประติมากรรมประเพณี

ก) ศึกษาลวดลายหน้าบันปูนปั้นอาคารทางศาสนา โดยเฉพาะ โบสถ์ วิหาร สมัยอยุธยา โดยเฉพาะอาคารสมัยอยุธยาตอนปลาย ด้วยเหตุที่เป็นช่วงเวลาที่งานลวดลายปูนปั้นมีลักษณะ เป็นช่วงที่มีพัฒนาจนถึงจุดสูงสุดและมีลักษณะเฉพาะเป็นของ ตนเอง และจะมีอิทธิพลต่อลวดลายปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ อีกด้วย

ข) ศึกษาลวดลายหน้าบันปูนปั้นในลักษณะของพัฒนาการสืบเนื่อง

3.3 การศึกษาจิตรกรรมประเพณี

ก) การศึกษาจิตรกรรมแบบประเพณีนั้นจะเน้นการศึกษาเฉพาะงานจิตรกรรมฝาผนังเพราะเหตุว่างานจิตรกรรมฝาผนัง ในจังหวัดเพชรบุรีนั้นเป็นงานที่มีลักษณะโดดเด่นซึ่งถือได้ว่าเป็น สกุลช่างที่สำคัญ

ข) ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร

4. วิธีการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าในการทำโครงการวิจัยเรื่องนี้ คณะทำงาน ได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาโดยการค้นคว้าข้อมูล ทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) รวมทั้งการสัมภาษณ์บุคคล เอกสารที่นำมาศึกษาเป็นหลักฐานต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารขั้นต้น (Primary Sources) เช่น รายงานของทาง ราชการ จดหมายเหตุ งานศิลปะและวรรณกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ รวมทั้งรายงานค้นคว้าของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แต่ในบางกรณีก็ได้ใช้เอกสารขั้นที่ สอง (Secondary Sources) เช่นเอกสารที่เขียนขึ้น โดยการใช้ข้อคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น แต่การใช้หลักฐานต่าง ๆ นั้น คณะผู้ทำงานก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอ้างหลักฐานอ้างอิง ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยชิ้นนี้มีกระบวนการที่ถูกต้องและเป็นงานที่มีความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้

5. บทสรุป

งานศิลปกรรมประเพณีในจังหวัดเพชรบุรีนั้นเริ่มมีร่องรอย ของพัฒนาการมาตั้งแต่ก่อนสมัยอยุธยา แต่จะมีตัวอย่างที่ชัดเจน มากขึ้นราวสมัยอยุธยาตอนต้น และจะมีพัฒนาการสูงสุด ในช่วง อยุธยาตอนปลาย ส่วนงานศิลปกรรมแบบประเพณีที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดที่สุดนั้น ได้แก่ งานประติมากรรมปูนปั้น

5.1 สถาปัตยกรรม

ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีในสมัยอยุธยาตอนต้นนั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่ ผังบริเวณของวัดมหาธาตุวรวิหาร ส่วนลักษณะและช่วงเวลาการก่อสร้างพระปรางค์ และพระวิหารหลวงนั้นไม่สามารถยืนยันได้แน่นอน เนื่องจากว่าได้ผ่านการบูรณะปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง อย่างไรก็ตามหลังจากการสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุในสมัยอยุธยาตอนต้นแล้วก็ไม่มีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีสำคัญซึ่งอาจกล่าวได้แน่นอนว่าเป็นงานสมัยอยุธยาตอนต้นให้ศึกษาได้อีก

สถาปัตยกรรมแบบประเพณีในเมืองเพชรบุรีเริ่มมีพัฒนาการที่ชัดเจนขึ้นราว ๆ ช่วงท้ายของสมัยอยุธยาตอนกลาง และอาจเป็นได้ว่าในราว ๆ สมัยพระเจ้าปราสาททองได้มีการสร้างหรือบูรณะ ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณารามขึ้น ลักษณะที่สำคัญของพระอุโบสถหลังนี้คือฐานตกท้องช้างไม่มากนัก ผนังด้านข้างทึบ ตลอดมีเสาร่วมในและมีหน้าบันซึ่ง ตัวลำยองนั้นเป็นแบบนาคสะดุ้งสองจังหวะ

ในสมัยอยุธยาตอนปลายมีตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมที่เด่นและมีคุณค่าทางศิลปกรรมเป็น

จำนวนมากขึ้นกว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา และนักวิชาการเชื่อกันว่าในสมัยพระเจ้าเสือนั้นได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญขึ้นที่วัดใหญ่สุวรรณาราม โดยที่คงจะมีการบูรณะพระอุโบสถครั้งใหญ่ และมีการก่อสร้างศาลาการเปรียญซึ่งเดิมอยู่ที่อยุธยาอีกด้วย นอกจากนี้แล้วก็ยังมีผลงานทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น พระอุโบสถวัดเกาะนั้นมีหลักฐานว่าได้มีการสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นในสมัยพระเจ้าบรมโกศและวัดเขาบันไดอิฐนั้นคงจะถูกสร้างขึ้นในช่วง สุดท้ายของสมัยอยุธยาตอนปลาย

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์วิหาร ซึ่งสร้างขึ้นในเมืองเพชรบุรีในสมัยอยุธยานั้น กล่าวได้ว่ามีลักษณะหลักทางสถาปัตยกรรม อันได้แก่ ผังบริเวณ ผัง รูปทรง โครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลมาจากอยุธยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมแต่มีลักษณะเด่นที่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบางประการ เช่น หน้าบัน ประดับปูนปั้นลักษณะของตัวลำยองซึ่งเป็นแบบนาคสะดุ้งสองจังหวะและคันทวยลายหน้าตั๊กแตน เป็นต้น

งานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีรัตนโกสินทร์ตอนต้นราวสมัยรัชกาลที่ 1–รัชกาลที่ 3 ไม่มีตัวอย่างโบสถ์วิหารที่ชัดเจนให้ศึกษาได้ แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีกิจกรรมทางการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมที่สำคัญที่สุดในเมืองเพชรบุรี และมีหลักฐานการก่อสร้างชัดเจน ซึ่งได้แก่การสร้างพระนครคีรี ขึ้นในราวปี พ.ศ. 2401-2403

อิทธิพลของเทคนิค และแบบอย่างทางสถาปัตยกรรมฝีมือช่างหลวง ตลอดจนลักษณะสถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของลักษณะสถาปัตยกรรมบางประการ เช่น มีการประดิษฐานพระเจดีย์ทรงกลมเป็นองค์ประกอบในเขตพุทธาวาสตามแบบที่มีปรากฏอยู่ที่วัดพระแก้ว หรือการใช้โครงสร้างหลังคาระบบจันทัน เป็นต้น นอกจากนี้แล้วอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกก็ได้ปรากฏขึ้นแล้วที่อาคารหลายหลังบนพระนครคีรีรวมทั้งที่วัดมหาสมณารามอีกด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สกุลช่างเพชรบุรีได้มีการพัฒนาตัวเองขึ้นอย่างเข้มแข็งและมี หลักฐานชัดเจนว่าพัฒนาการของสกุลช่างนั้นได้มีศูนย์กลางอยู่ตามวัดต่างๆ นั้นเองเช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะ เป็นต้น และช่างสถาปนิกคนสำคัญที่สุดคนหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นได้แก่ ขุนศรีวังยศ

อย่างไรก็ดีงานสถาปัตยกรรมแบบประเพณีในสมัยนี้ก็เริ่มต้นมีความหลากหลายในการออกแบบมากขึ้นและช่างสถาปนิก ก็เริ่มแสดงผลงานที่มีลักษณะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระระเบียงคดที่วัดใหญ่สุวรรณาราม และที่พระอุโบสถวัดสนามพราหมณ์นั้นมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก อย่างเต็มที่

5.2 จิตรกรรม

การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในเมืองเพชรบุรีนั้นไม่อาจศึกษา ในลักษณะของพัฒนาการต่อเนื่องได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ผลงานมีจำนวนน้อยและงานจิตรกรรมมีปรากฏเป็นช่วง ๆ และบางครั้งมีช่วงขาดตอนของผลงานเป็นเวลาหลายสิบปี แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าเมืองเพชรบุรีมีผลงานทางจิตรกรรมฝาผนัง ปรากฏอยู่ตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น ภาพจิตรกรรมที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะ มาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีผลงานที่วัดมหาธาตุววิหาร และวัดมหาสมณาราม

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เมืองเพชรบุรีเท่าที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ เป็นผลงานจิตรกรรมแบบประเพณีที่ได้รับอิทธิพลของภูมิปัญญาทางศิลปกรรมจากศูนย์กลางของวัฒนธรรม ลักษณะดังกล่าวปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนทั้งในผลงานสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์แต่ช่างเขียนเพชรบุรีก็ได้แสดงฝีมือเชิงช่างในทางเทคนิคและรูปแบบบางประการที่มีความแตกต่างออกไป และมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง และทำให้สามารถแยกแยะผลงานออกมาเป็นสกุลช่างเพชรบุรีได้

ภาพจิตรกรรมแบบประเพณีที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดเพชรบุรี ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม ซึ่งอาจจะเขียนขึ้นราวสมัยพระเจ้าปราสาททอง

ภาพจิตรกรรมที่วัดใหญ่นี้เป็นภาพเขียนในระยะแรกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเขียนภาพจิตรกรรมผนังพระปรางค์มาเขียน ฝาผนังโบสถ์ วิหาร

จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่ มีความโดดเด่นที่ฝีมือของผู้เขียน ภาพซึ่งเป็นฝีมือของช่างเขียนผู้ที่มีความชำนาญอย่างสูง มีการใช้สีที่ค่อนข้างสดใส นอกจากนี้แล้วยังเป็นครั้งแรกที่ได้พบว่ามีการเขียนภาพโดยเน้นเรื่องราวตอนเทพชุมนุมเป็นสำคัญ และได้จัดองค์ประกอบภาพเทพชุมนุมไว้บนด้านข้างเต็มตลอดทั้งสองด้าน ส่วนผนังด้านทิศตะวันออกตรงข้ามกับพระประธานนั้น

เขียนภาพมารวิชัยและผนังด้านหลังพระประธานนั้นเป็นลวดลายพันธ์พฤกษา

ลักษณะที่โดดเด่นของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ วัดใหญ่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนจากองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่ประชุมพลจังหวัดอยุธยา ซึ่งคงจะสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททองเช่นกัน

ลักษณะพัฒนาการของเชิงช่างทางจิตรกรรมในบริเวณพื้นที่เมืองเพชรบุรี ซึ่งมีความแตกต่างจากช่างเขียนที่อยุธยาเช่นนี้ จึงควรจัดให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่สุวรรณารามนี้เป็นภาพจิตรกรรมประเพณีสกุลช่างเพชรบุรีโดยเฉพาะ และอาจกล่าวได้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่สุวรรณารามนี้เป็นผลงานที่มีเชิงช่าง ชั้นครู (Classic) ของสมัยอยุธยาอย่างแท้จริง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเกาะแก้วสุทธารามนั้นเขียนขึ้นในราวปี พ.ศ. 2277 และหากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดใหญ่เขียน ขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททองจริงแล้ว ภาพจิตรกรรมที่วัดเกาะนี้ก็คงจะเขียนขึ้นภาพหลังประมาณ 80 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาของการขาดหลักฐานภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ยาวนานพอสมควร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเกาะนี้เป็นเรื่องปฐมสมโพธิกถาตอนอัฏฐมหาสถานและสัตตมหาสถาน ลักษณะของจิตรกรรมมีความเด่นในเรื่องของการจัดองค์ประกอบของภาพซึ่งเป็นการจัดภาพ โดยผสมผสานแนวคิดในการจัดองค์ประกอบและเรื่องราวที่วัดใหญ่สุวรรณารามและวัดใหม่ประชุมพลเข้าด้วยกัน นอกจากนี้แล้วยังมีภาพที่แสดงเหตุการณ์ร่วมสมัยเป็นการบันทึกภาพสังคมในช่วงเวลานั้นเอาไว้ เช่น ภาพชุมชนในตลาด เป็นต้น นับเป็นหลักฐาน ด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดเกาะแก้วสุทธารามนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของช่างเขียนท้องถิ่นสกุลช่างเพชรบุรีในสมัยพระเจ้าบรมโกศซึ่งถึงแม้ว่าฝีมือจะไม่เด่นเท่าฝีมือ ของช่างเขียนที่วัดใหญ่แต่ก็มีลักษณะของการจัดองค์ประกอบภาพที่เด่นและมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างสูง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีภาพจิตรกรรมฝาผนังให้ศึกษาได้เพียงแห่งเดียว คือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เหลืออยู่บริเวณด้านหลังพระประธานวัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งคงเขียนขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ภาพจิตรกรรมดังกล่าวเป็นภาพซึ่งสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวว่าเป็นเรื่องท้าวมหาชมภู การจัดองค์ประกอบภาพโดยทั่วไปมีอิทธิพลของงานจิตรกรรมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ โดยมีลักษณะทางเทคนิคบางประการ เช่น การเขียนต้นไม้แบบกระทุ้ง ซึ่งคล้ายคลึงกับลักษณะของการเขียนต้นไม้ที่วัดสุทัศน์ อย่างไรก็ดีระเบียบในการเขียนตัวภาพหรือภาพสถาปัตยกรรมก็ยังเป็นงานที่มีลักษณะแบบอุดมคติอยู่

ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาสมณารามคงจะเขียนขึ้นโดยช่างเขียนหลายคนภาพเขียนบางภาพเป็นฝีมือของขรัวอินโข่งและ คงจะเขียนขึ้นราว พ.ศ. 2402-2403 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะของจิตรกรรมแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเทคนิคการเขียนภาพแบบตะวันตกซึ่งเริ่มเข้ามาผสมผสานกับการเขียนภาพจิตรกรรมประเพณีแบบอุดมคติ เช่น มีความพยายามในการเขียนภาพโดยใช้หลักทัศนียภาพแบบตะวันตก และหลักการเขียนภาพแบบเหมือนจริง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาธาตุวรวิหาร ซึ่งเขียนอยู่บนฝาผนังด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้นั้นเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับผู้เขียนภาพซึ่งล้วนเป็นกลุ่มช่างเขียนสกุลช่างเพชรบุรี รวมทั้งยังมีหลักฐาน ช่วงเวลาที่เขียนภาพอีกด้วย

การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาธาตุ วรวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของหลักการเขียนภาพแบบเหมือนจริงที่มีมากขึ้นอย่างชัดเจนในการเขียนภาพคนและสถาปัตยกรรมโดยทั่วไป และนอกจากนี้แล้วช่างเขียนก็ยังมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักทัศนียภาพแบบตะวันตกมากขึ้นแต่ในการเขียนภาพเทพชุมนุมนั้นช่างเขียนก็ยังคงใช้ลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณีแบบอุดมคติอยู่

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดมหาธาตุวรวิหารนี้ นับว่าเป็นผลงานที่กลุ่มช่างเขียนคนสำคัญชาวเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รวมตัวกันฝากฝีมือเอาไว้เป็นประวัติศาสตร์ทางด้านศิลปกรรมของกลุ่มสกุลช่างเพชรบุรีโดยเฉพาะ และหลังจากผลงานที่วัดมหาธาตุนี้แล้วก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยฝีมือช่างเขียนคนสำคัญในสกุลช่างเพชรบุรีขึ้นอีกเลย

5.3 ประติมากรรม

งานประติมากรรมในเมืองเพชรบุรีซึ่งเป็นงานที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและได้มีความสืบเนื่องมากระทั่งสมัยปัจจุบัน ได้แก่ งานประติมากรรมปูนปั้นซึ่งปรากฏตามหน้าบันในพระอารามต่าง ๆ

งานหน้าบันปูนปั้นที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมชั้นเยี่ยมนั้นเป็นงานหน้าบันปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลาย และลวดลายหน้าบันที่เป็นแบบอย่างที่สำคัญที่สุดน่าจะได้แก่ ลวดลายหน้าบันที่พระอุโบสถและศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณารามซึ่งเชื่อกันว่าเป็นงานสมัยพระเจ้าเสือ แบบลวดลายก้านขดช่อหางโต ลายพุ่มกระจัง และลายก้านขนาน ที่วัดใหญ่นี้คงจะส่งอิทธิพลให้แก่การออกแบบลวดลายหน้าบันที่วัดอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นภายหลัง เช่น วัดสระบัว วัดเขาบันไดอิฐ เป็นต้น แต่พัฒนาการของ ลวดลายปูนปั้นที่เพชรบุรีในสมัยอยุธยาตอนปลาย ก็เป็นการพัฒนาต่อเนื่องที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงของ ลวดลายมากนัก

แม่ลายที่มีความสำคัญที่สุด ได้แก่ ลายก้านขดและลายกนกก้านขนาน และช่อหางโต ลวดลายเช่นนี้ปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา และลายก้านขดยังมีอิทธิพลต่อมากระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ ดังจะเห็นได้จากลวดลายหน้าบันวัดพระแก้วบนพระนครคีรีซึ่งสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และลวดลายที่หน้าบันวิหาร จตุรมุขที่วัดปากคลอง ซึ่งเป็นงานที่ทำขึ้นในสมัยปัจจุบัน

พัฒนาการของประติมากรรมปูนปั้นสกุลช่างเพชรบุรีจึงนับได้ว่าเป็นผลงานประติมากรรมปูนปั้นที่ได้มีการพัฒนาเทคนิคและแบบอย่างทางการช่างของช่างท้องถิ่นสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนานและนับได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมประเพณีชิ้นเอก ของสกุลช่างเพชรบุรีแต่เพียงประเภทเดียวที่มีผลงานสืบเนื่องกัน ตั้งแต่สมัยอยุธยามาจนกระทั่งสมัยปัจจุบัน

6. ทุนวิจัย

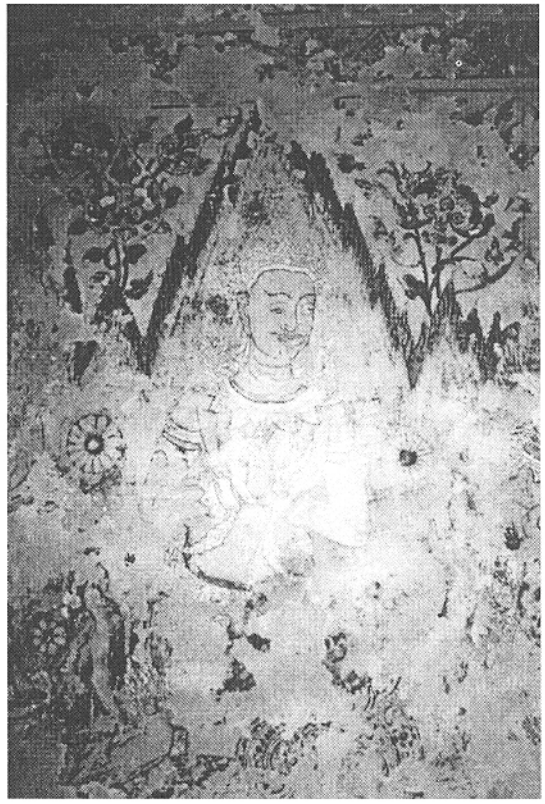
โครงการวิจัย "ศึกษาศิลปกรรมแบบประเพณีในจังหวัดเพชรบุรี" ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ดำเนินการแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2545

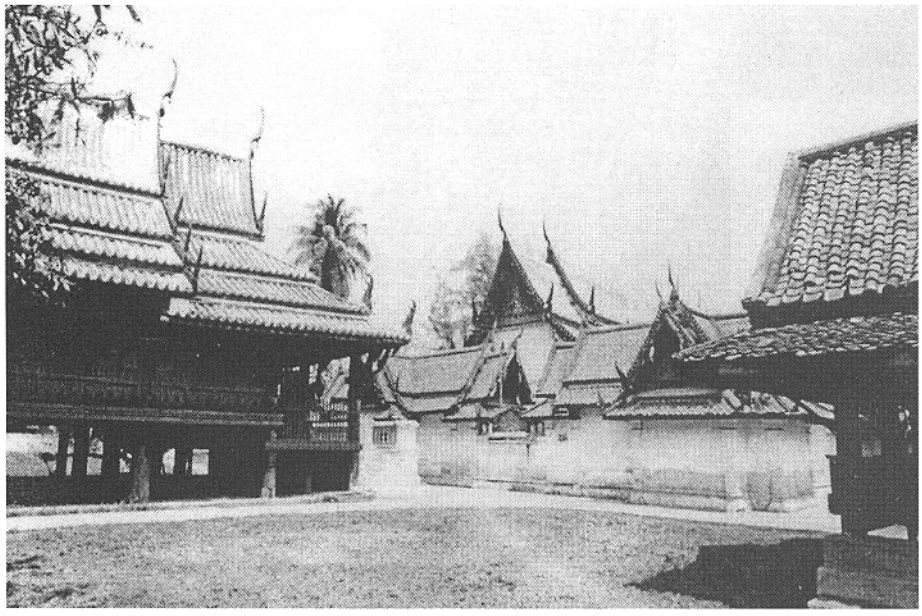
ภาพที่ 1 เศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่วัดกำแพงแลง จังหวัดเพชรบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2531

ภาพที่ 2 พระปรางค์องค์กลาง วัดกำแพงแลง

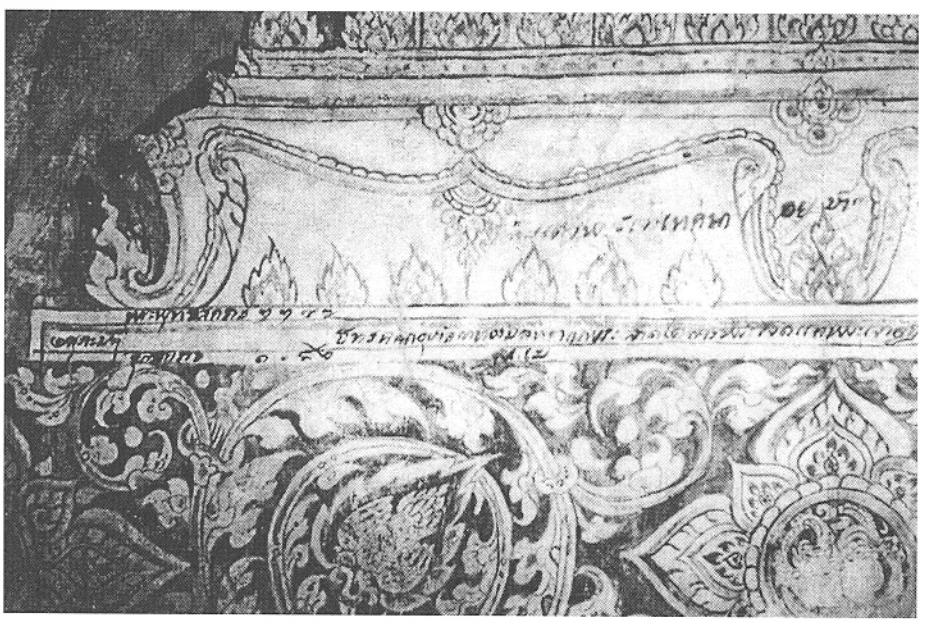
ภาพที่ 3 รายละเอียดภาพเทพชุมนุม พระอุโบสถ วัดใหญ่สุวรรณาราม

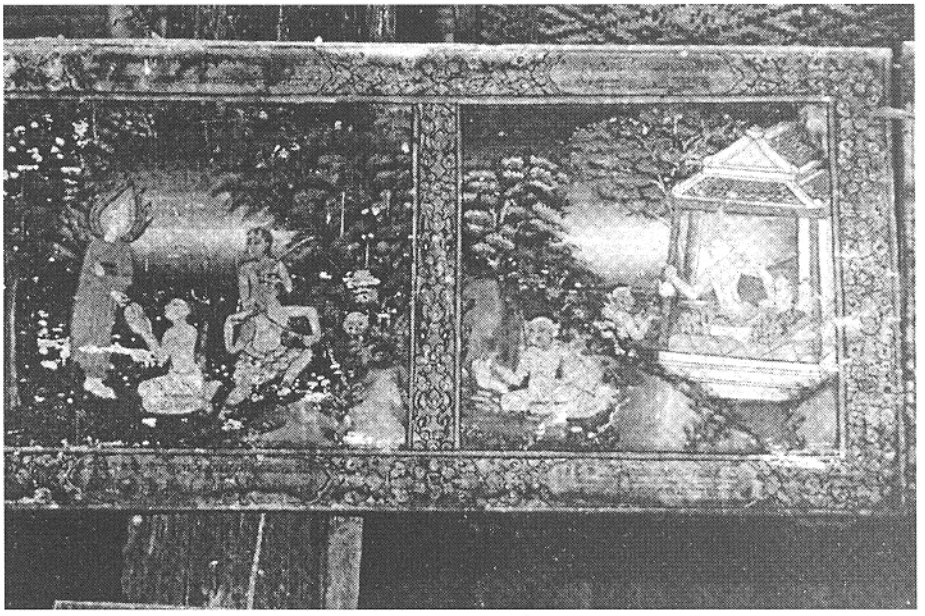
ภาพที่ 4 วัดใหญ่สุวรรณาราม

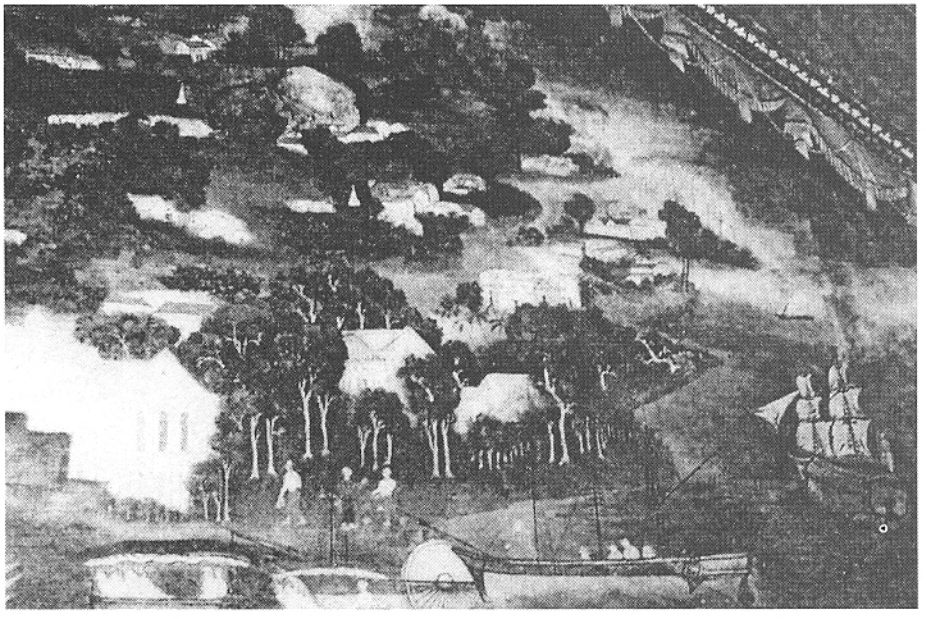
ภาพที่ 5 พระอุโบสถ วัดเกาะแก้วสุทธาราม

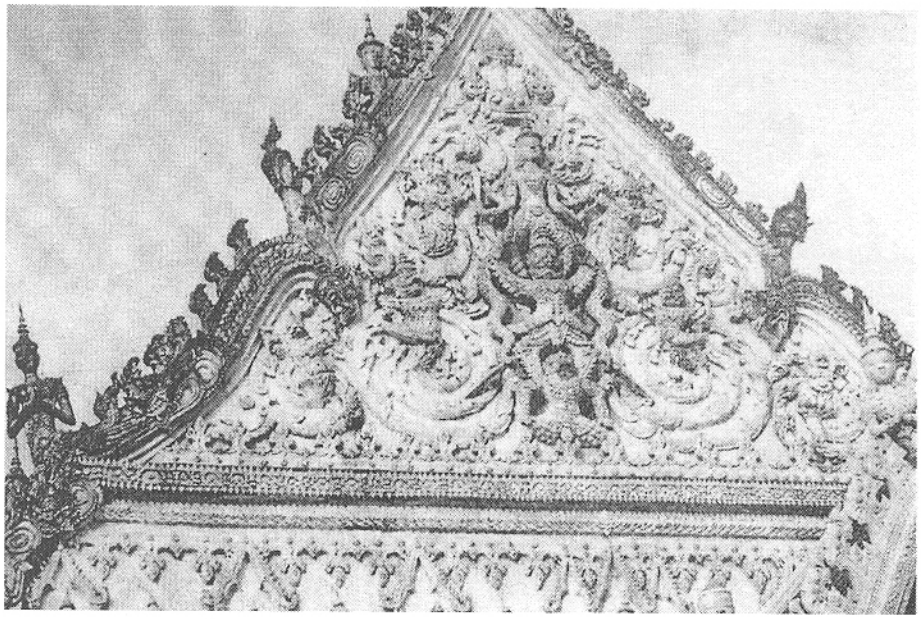
ภาพที่ 6 ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดแก้วสุทธาราม
มีจารึกปีพุทธศักราชที่มีการสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ

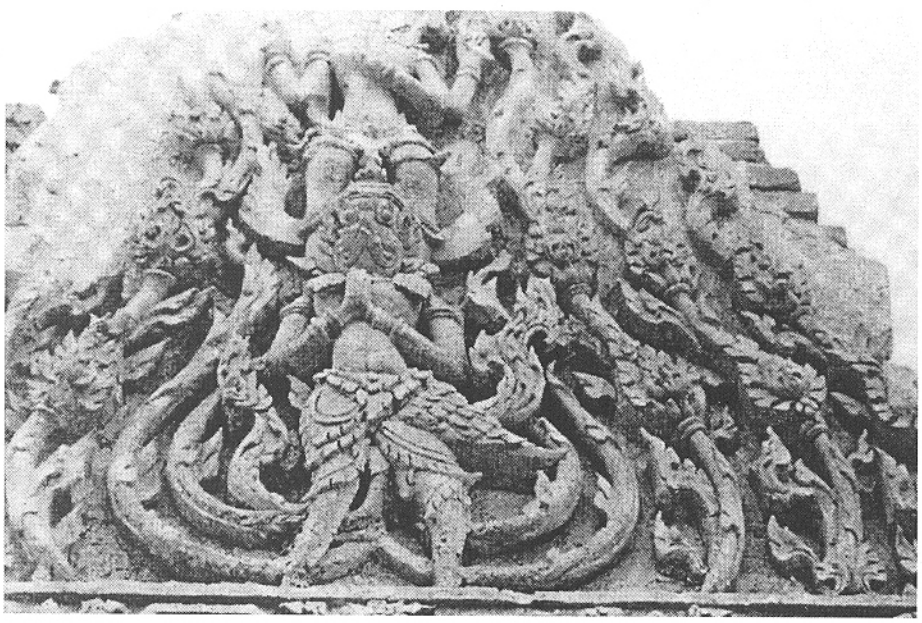
ภาพที่ 7 รายละเอียดภาพจิตรกรรมบริเวณคอสองภายในศาลาการเปรียญวัดกลาง

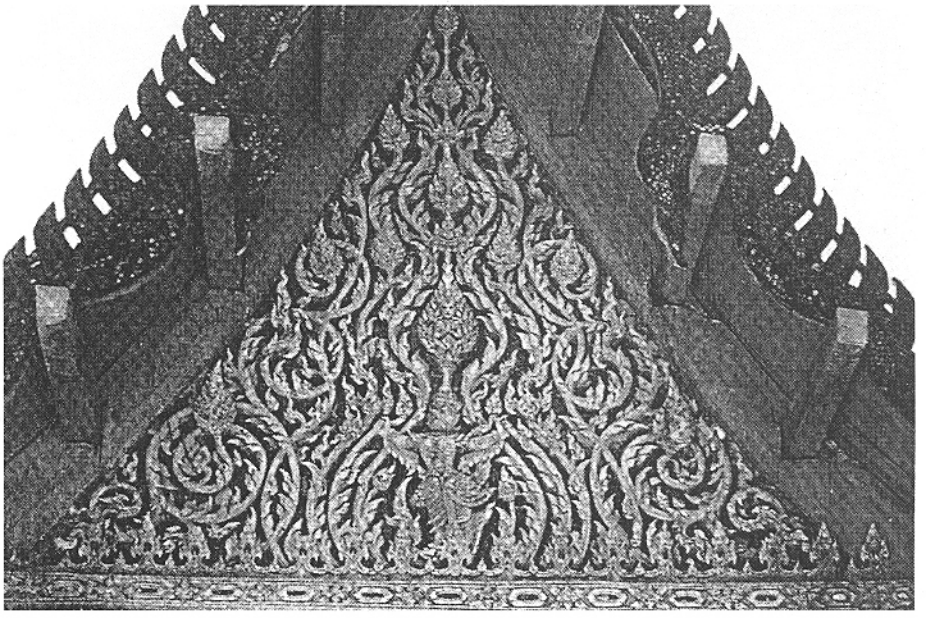
ภาพที่ 8 ภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถวัดมหาสมณาราม สมัยรัชกาลที่ 4
เป็นภาพเรื่องพระพุทธโฆษาจารย์ไปลังกา ฝีมือขรัวอินโข่ง

ภาพที่ 9 หน้าบันด้านทิศตะวันออก พระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ

ภาพที่ 10 รายละเอียดรูปครุฑ จากภาพปูนปั้นห้องท้ายพระอุโบสถ วัดไผ่ล้อม

ภาพที่ 11 ภาพปูนปั้นหน้าบันพระอุโบสถวัดเขาบันไดอิฐ
มีภาพปูนปั้นรูปครุฑ ซึ่งมีความสง่างามยิ่ง

สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เสด็จไปที่วัดเขาบันไดอิฐ เมื่อวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2445 และได้ทรงบันทึกลักษณะของภาพประดับหน้าบันปูนปั้นพระอุโบสถเอาไว้ว่า

"...เขาบันไดอิฐ มีวัดเก่า มีโบสถ์หลังหนึ่ง หน้าบรรพปั้นเป็นนารายณ์ทรงครุฑ มีกนกเป็นพื้นงามดี..." (สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2516, 8)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2525.

กรมศิลปากร. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สหประชาพาณิชย์, 2527.

_____. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2527.

_____. โบราณวิทยาเรื่องเมืองอู่ทอง. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2509.

_____. พระนครคีรี. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล-สหประชาพาณิชย์, 2532.

_____. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: หจก. ไอเดียแสควร์, 2535.

_____. การเดินทางของบาทหลวงตาชารด์ เล่ม 1-3. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2521.

ฉัตรชัย อักษรศิลป์ และคณะ. "การสำรวจและศึกษาร่องรอยชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในจังหวัดเพชรบุรี." เอกสารประกอบการสัมมนาปริญญาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา. ไทยรบพม่า. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์การพิมพ์, 2520.

เดอ บูรซ์, ฌอง. จดหมายเหตุการเดินทางของพระสังฆราชาแห่งเบริธ ประมุขมิสซังสู่อาณาจักรโคจินจีน. แปลโดย ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หัตถศิลป์, 2530.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา. จดหมายระยะทางไปมลฑลราชบุรี. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2516.

นันทนา ตันติเวส, ผู้แปล. 470 ปี แห่งมิตรสัมพันธ์ระหว่างไทยและโปรตุเกส. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หัตถศิลป์, 2528.

บัวไทย แจ่มจันทร์. "ปูนปั้นเมืองเพชร. " ใน ทองร่วง เอมโอษฐ์ ช่างปูนปั้นเมืองเพชร. สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. บรรณาธิการ กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์, 2529.

ปรมานุชิต ชุโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ. ปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ: บริษัทวิคตอรี่เพาเวอร์พอยท์ จำกัด, 2530.

ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ). เที่ยวชมศิลป. ธนบุรี: บางสะแกการพิมพ์, 2512.

_____. ลายปูนปั้น มัณฑนศิลป์อันเลิศแห่งสยาม. กรุงเทพฯ: ด่านสุธาการพิมพ์, 2532.

_____. ศิลปกับโบราณคดีในสยาม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2520.

_____. ศิลปบนใบเสมา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2524.

_____. ศิลปอยุธยา. กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์, 2516.

ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ) และ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วัดเกาะแก้วสุทธาราม. กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2529.

พิริยะ ไกรฤกษ์. "ประติมากรรมสมัยมอญที่เมืองนครปฐม." ใน เอกสารในการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปะวัฒนธรรมนครปฐม. ม.ป.ท., 2525.

_____. ประวัติศาสตร์ศิลปในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

_____. ศิลปทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2523.

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ. "เพชรบุรี." ใน จังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย, 1-69. พระนคร: โรงพิมพ์อุดม, 2500.

สมบูรณ์ แก่นตะเคียน. ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี. ม.ป.ท., 2520.

สันติ เล็กสุขุม และ กมล ฉายาวัฒนะ. จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2524.

_____. ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2172-2310). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, 2532.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, 2534.

_____. สมุดภาพศิลปกรรม วัดใหญ่สุวรรณาราม. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์การพิมพ์, 2525.

สุวรรณมุนี, พระครู. ประวัติพระศรีรัตนมหาธาตุ. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2480.